Devozzjoni lejn l-Immakulata Kunċizzjoni fl-Imqabba

Avveniment prinċipali mit-twaqqif ta' dan is-seklu

Charles J. Farrugia

MA(Lond), MA, B.A.(Hons), PG Dip RM (Newcastle)

Dak li ġara fit-8 ta' Diċembru 1854 bid-definizzjoni tad-Domma ta' l-Immakulat Konċepiment ta' Marija kien il-quċċata ta' sekli sħaħ ta' devozzjoni. Wieħed jista jgħid li anke fuq livell ekkleżjastiku ogħoli, l-ideja tal-Konċipiment bla tebgħa tal-Madonna kienet ilha tissemma mill-anqas għal aktar minn 1400 sena qabel l-1854. Insibu per eżempju li l-ewwel Konċilju Ġenerali ta' Efesu fl-400, ir-raba' ta' Toledo fis-634, is-sitta ta' Kostantinopli fis-680, u t-tieni ta' Nicea fis-787, kollha tkellmu favur l-Immakulat Konċepiment ta' Marija Santissima. Kien imbagħad is-Sinodu provinċjali ta' Oxford fl-1222 li ordna l-festa ta' l-Immakulata Kunċizzjoni ta' Marija.

Id-devozzjoni lejn l-Immakulata Kunċizzjoni f' Malta u Għawdex hija antika ferm. Dokument interessanti huwa Cabreo ta' żmien il-Granmastru Vilhena u li jindika li għall-ħabta tal-1652 kienu diġà jsiru purċissjonijiet ta' l-Immakulta Kunċizzjoni u tal-Madonna tal-Ġilju ġewwa Għawdex. L-istess dokument juri li fl-1760 l-Isqof Bartolomeo Rull ta permess li ssir purċissjoni mat-toroq tar-Rabat bil-vara ta' l-Immakulata Kunċizzjoni.[1]

F' diversi lokalitajiet Maltin kien hemm devozzjoni u ċelebrazzjonijiet ad unur l-Immakulata Kunċizzjoni u ħafna drabi dawn kienu marbuta ma' festi f' ġieħ il-Madonna tal-Ġilju. Insibu per eżempju li bejn is-snin 1695 u 1699 il-fratellanza ta' l-Immakulata Kunċizzjoni fl-Isla bdiet torganizza żewġ purċissjonijiet, waħda fil-festa ta' l-Immakulata u l-oħra fir-raba' Ħadd tax-xahar ta' Mejju.[2]

Anke fl-Imqabba, id-devozzjoni lejn l-Immakulat Konċepiment ta' Marija hija ferm eqdem mid-definizzjoni tad-Domma fl-1854. L-Isqof Balaguer fil-Vista Pastorali tiegħu tas-sena 1636 isemmi l-Altar tal-Madonna tas-Sokkors, kult li fis-seklu sbatax kien jitħallat sew mal-kult ta' l-Immakulata Kunċizzjoni. Fil-Viżta Pastorali tal-1680 mill-Isqof Molina jissemma l-'*altare della Ssma. Concezione dotato di tari sei annuali da Bartolomeo Magri'*.[3]

Talba għal twaqqif ta' Fratellanza

Id-devozzjoni wasslet sabiex fl-1772 numru ta' qassisin u devoti talbu lill-Isqof Fra Giovanni Carmine Pellerano sabiex iwaqqfu Fratellanza ta' devozzjoni taħt il-protezzjoni ta' Marija Immakulata. It-talba kienet tgħid hekk:

Illustrissimu u Reverendissimu Monsinjur,

Is-Saċerdoti hawn taħt iffirmati u nies oħra ta' l-Imqabba, servi u sudditi ta' V. S. Ill.ma u R.ma, għad-devozzjoni li għandhom lejn il-Misteru ta' l-Immakulata Kunċizzjoni ta' Marija Verġni, jixtiequ ħafna li fil-Parroċċa tagħhom tiġi mwaqqfa Konfraternità taħt it-titolu ta' dan il-Misteru, li tiegħu diġà hemm Artal. Għalhekk qegħdin jirrikorru għand V.S. Ill.ma sabiex tilqa' x-xewqa tagħhom u twaqqaf il-Konfraternità bl-istatuti annessi sabiex hekk tkun tista tiġi mgħaqda ma l-Arċikonfraternità u tgawdi l-Indulġenzi u l-grazzji kollha li għandha dina s-Sodalità.

Il-persuni li ffirmaw din il-petizzjoni kienu: - Dun Salvatore Zammit, Giuseppe Xiberras, Giuseppe Galea, Dun Michelangelo Magri, Pietro Galea, Filippo Farrugia, Dun Lorenzo Barbara, Salvatore Magro, Mario Briffa, Dun Gio Battista Tortella, Felice Cutajar, Giuseppe Mallia, Dun Lorenzo Zammit, Michelangelo Briffa, Francesco Zammit, il-Kjeriku Orazio Agius, Mariuzzo Zahra, Michele Galea, Il-Kjeriku Pasquale Xiberras, Pasquale Zammit, Angelo Farrugia, Pasquale Borg, Georgio Galea, Giuseppe Mallia, Giuseppe Camilleri, Stefano Agius, Gerolamo Mallia, Vincenzo Sacco, Gio Domenico Mifsud, Antonio Cutajar, Gio Maria Agius, Andrea Mallia, Giuseppe Cutajar, Salvatore Zammit, Francesco Mallia, Francesco Galea, Michelangelo Portelli,

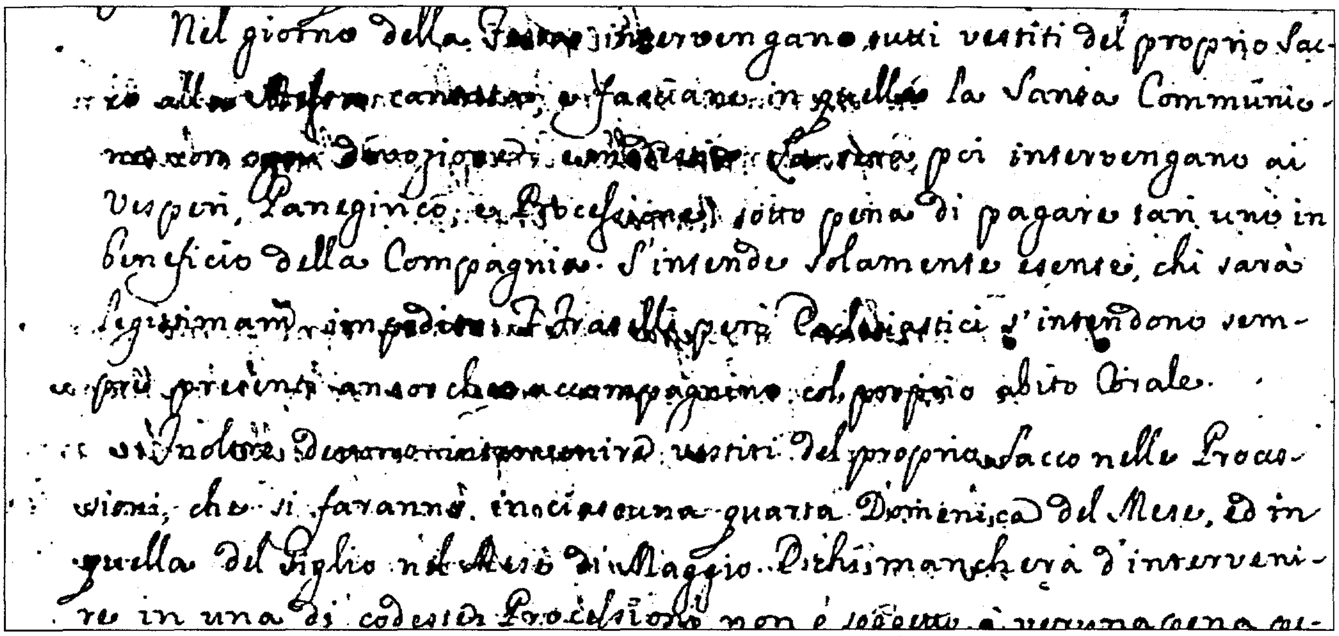
Nel giorno della Festa [illegible] intervengano tutti vestiti del proprio sac-
co alla [illegible] confessarsi, e faranno in quella la Santa Communio-
ne [illegible] poi intervengano ai
Vespri, Panegirico, e Processione, sotto pena di pagare tarì uno in
beneficio della Compagnia. S'intende solamente quelli, chi sarà
legittimamente impedito [illegible] s'intendono sem-
pre presenti [illegible] col proprio abito [illegible]
[illegible] vestiti del proprio sacco nelle Proces-
sioni, che si faranno [illegible] quarta Domenica del Mese, ed in
quella del [illegible] nel Mese di Maggio. [illegible] d'interveni-
re in una di [illegible] non è [illegible]

Silta mir-regoli ta' l-istatut li ssemmi l-obbligi fil-festi tal-Kunċizzjoni u tal-Madonna tal-Ġilju.

Andrea Galea, Marco Farrugia, Gio Maria Farrugia, Antonio Sacco, Salvatore Zammit, Gejtano Caruana, Mattia Zammit, Giorgio Zammit u Giovanni Schembri.[4]

Approvazzjoni tal-Kappillan Tortella

Kien żmien il-kappillan Giacomo Michele Tortella. Huwa kien Bormliż, u wħud isostnu li kien hu li ġab id-devozzjoni lejn il-Madonna tal-Ġilju fl-Imqabba, teorija li sa issa għadha ma' ġietx pruvata. Huwa ta l-parir tiegħu dwar it-talba għat twaqqif tal-Fratellanza fit-3 ta' Jannar 1772. Fiha stqarr li kien iħoss il-bżonn li jiġu approvati s-sittax-il statut u regolamenti sabiex tiġi mwaqqfa l-Fratellanza fl-Imqabba.

Il-regoli prinċipali ta' l-Istatut hekk kif proposti mid-devoti Mqabbin u maqbula mill-Kappillan Tortella kienu dawn li ġejjin:-

1. Kull imsieħeb irid jgħid Ave Maria għal tliet darbiet kuljum bħala qima lit-tliet persuni tas-Santissma Trinità u jgħid it-talba 'ikun imbierek l-Imqaddsa u Immakulat Konċepiment ta' Marija' sabiex igawdi mill-indulġenzi marbuta ma' din ir-regola.
2. Kull fratell irid jippossiedi l-konfratija bajda, muzzetta ta' kulur blu, u kurdun abjad.
3. Kull imsieħeb irid ikun laħaq l-età ta' 14-il sena.
4. Qabel sħubija wieħed irid jagħmel novizzjat ta' sitt xhur. Matul dawn ix-xhur ried jattendi l-funzjonijiet u purċissjonijiet u jakkumpanja f' dik tar-raba' Ħadd ta' kull xahar, jersaq għall-qrar u tqarbin u jipprofissa minn idejn il-kappillan tal-parroċċa fir-raba' Ħadd, propju fuq l-Artal tal-Immakulata Kunċizzjoni.
5. Fil-jum tal-professjoni il-fratell irid joffri donazzjoni ta' karità għall-Konfraternità liema ammont ma jkunx anqas minn 4 tari.
6. L-imsieħba għandom iżommu 'l bogħod minn kull dnub, almenu dak mejjet, u jqerru u jitqarbnu liebsa l-abitu ta' fratelli fuq l-altar tal-Kunċizzjoni fir-raba' Ħadd ta' kull xahar.
7. F' jum il-festa ta' l-Immakulata Kunċizzjoni fit-8 ta' Diċembru l-imsieħba għandom jitqaddsu billi jagħmlu atti ta' karità u jiċċaħdu mid-divertiment.
8. Kull imsieħeb għandu jqerr u jitqarben f'riġlejn l-altar f' Jum il-festa filwaqt li jattendi għall-Vespri, paneġierku u purċissjoni u jeħel multa ta' tari jekk jonqos li jagħmel dan. Hu eżenti biss min verament ma jkunx jiflaħ għal dan l-impenn.
9. L-imsieħba jridu jakkumpanjaw bil-libsa fil-purċissjonijiet li jsiru fir-raba' Ħadd ta' kull xahar u f'dik tal-Madonna tal-Ġilju fix-xahar ta' Mejju.
10. Fix-xahar ta' Novembru issir votazzjoni sigrieta mill-imsieħba sabiex jinħatar ir-Rettur tal-Fratellanza. Dan ikollu fost id-dmirijiet tiegħu li jħejji sabiex isiru l-festi tal-Immakulata Kunċizzjoni u dik tal-Ġilju bl-akbar devozzjoni u pompa.
11. Dan il-paragrafu jispjega kif għandu jsir l-amministrar tal-flus tal-Fratellanza u r-relazzjoni tal-Fratellanza mal-kappillan tal-post f' dak li għandu x' jaqsam ma' ġbir u nefqa amministrattiva.
12. Kull raba' Ħadd tax-xahar, isir il-ġbir tal-karità li jitpoġġa fid-depożitu tal-Fratellanza.
13. Il-fratelli iridu jakkumpanjaw fid-difna ta' sħabhom jew ta' marthom (waqt li r-raġel ikun għadu ħaj). Min ma jagħmilx dan jeħel multa ta'

tari. F'każ ta' eżenżjoni wieħed jista' jibgħat persuna oħra minn floku. Il-katavru jintrefa' minn erba jew sitt fratelli u jiddaħħal fil-knisja. Wara jinġabru f'riġlejn l-artal tal-Kunċizzjoni fejn jgħidu l-Kurunella.

14. Min ma jkunx miktub fil-Fratellanza jista' jkollu s-servizz ta' akkumpanjament ta' l-istess Fratellanza għall-ħlas ta' 8 tari.
15. Dan l-artiklu jistipula l-metodu ta' quddies għal fratelli mejtin u l-mixgħela ta' intorċi f'dawn l-okkażjonijiet.
16. L-aħħar paragrafu jgħid li dawn ir-regoli jorbtu lill-fratelli professati fil-Fratellanza.

Analiżi u rfinar ta' l-Istatut

Fil-proċess kien imiss li l-Isqof jinnomina persuna sabiex tifli l-aspetti legali u reliġjużi ta' l-istatut. Għal dan il-għan fit-13 ta' Jannar 1772, l-Isqof ħatar lill-Dun Francesco Uzzino. Wara li Uzzino għamel l-istudji tiegħu, fis-16 ta' Jannar 1772 kiteb lill-Isqof u ppropona xi artikli oħra ma' dawk li diġà kien hemm sabiex fi kliemu stess 'twaqqaf din il-Kongregazzjoni fuq ġebla tajba . . .'[5]

Fost il-proposti ta' Uzzino kien hemm dan li ġej: -

Il-Bażilika ta' San Lorenzo in Damaso f'Ruma

i. Li jkun hemm il-kariga ta' Sotto Prokuratur sabiex dan jassumi l-funzjonijiet kollha tal-Prokuratur f' każ ta' l-assenza ta' l-istess Prokuratur;
ii. Li jkun hemm il-kariga ta' Segretarju li jkun jista' jindokra lill-fratelli li jidħlu u li jżomm dokumentazzjoni f' erba kotba diversi li huma; l-ewwel dettalji dwar it-twaqqif u l-Konsulti tal-fratelli; it-tieni f' forma ta' inventarju tal-beni kollha li għandha u 'l quddiem tikseb il-Fratellanza; it-tielet b' dettalji tal-professjonijiet; u r-raba' reġistru ta' fratelli, ħlasijiet u mwiet;
iii. Li jinħatar *Ammonitore* sabiex javża lill-membri għal kull funzjoni li jkun hemm matul is-sena.

29 ta' Jannar 1772 – Jum imnaqqax b'ittri tad-deheb fl-istorja tad-devozzjoni Marjana Mqabbija

Kien nhar id-29 ta' Jannar 1772 li l-Isqof Pellerano ħareġ digriet li bih waqqaf il-Konfraternità ta' l-Immakulata Kunċizzjoni ta' l-Imqabba. Id-digriet[6] kien jgħid hekk:

> Wara li qrajna r-relazzjonijiet kollha napprovaw u nikkonfermaw il-Konfraternità ta' l-Immakulata Kunċizzjoni ta' Marija u nordnaw li d-domanda u dan id-digriet tagħna jiġu reġistrati fl-Atti tal-Kurja tagħna.
>
> Mill-Palazz tagħna tal-Belt Valletta,
> 29 ta'Jannar 1772
> Fra Giovanni Isqof ta' Malta

L-Aggregazzjoni ma' Ruma

Tliet snin wara t-twaqqif tal-Fratellanza l-W.R. Abbati Giovanni Battista Raimondo Marchesi bħala Prokuratur tal-Konfraternità talab sabiex hija tiġi magħquda mal-Ven. Arċikonfraternità tal-Kunċizzjoni ta' San Lorenzo in Damaso f' Ruma. Din it-talba ġiet milqugħha fis-seduta tat-28 ta' Lulju 1775 u d-digriet ta' għaqda ġie pubblikat fil-parroċċa ta' l-Imqabba fl-24 ta' Settembru 1775 mill-kappillan Giacomo Tortella. Din l-għaqda serviet sabiex l-imsieħba jibdew igawdu mill-indulġenzi ta' din l-Arċikonfraternità, b'mod speċjali l-indulġenzi li kien ta l-Papa Pawlu V, f' digriet tal-5 ta' Lulju 1607.

Sabiex dan l-avveniment jibqa' mfakkar fl-istorja ta' l-Imqabba, tpoġġa salib tal-ġebel f' post magħruf bħala tal-Mentna. Saret ukoll statwa tal-ġebel raffigurazzjoni tal-Immakulata Kunċizzjoni fl-istess pjazza. Fis-snin ta' wara sal-ġurnata tal-lum din l-istatwa baqgħet simbolu tad-devozzjoni tal-poplu lejn l-Immakulat Konċepiment tal-Madonna.

Il-Fratellanza tal-Kunċizzjoni f' konflitti mal-Kanonku Alfons Caruana

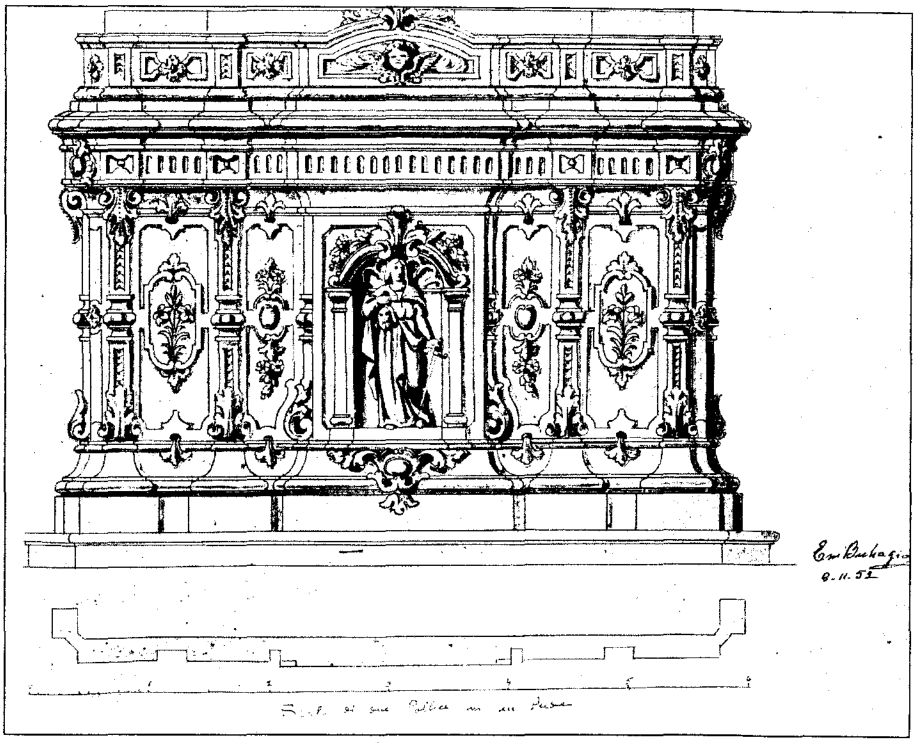

Il-bradella tal-vara tal-Madonna tal-Ġilju li żżanżnet fl-anniversarju tad-Domma fl-1954.

Lejn l-aħħar tas-Seklu Dsatax, il-politika f' pajjiżna kienet bdiet tbaqbaq u l-konflitti bejn il-partiti politiċi li kien hawn wasslu biex nawwru l-għaqda f'ħafna mill-irħula Maltin. L-istess ġara fl-Imqabba. Il-konflitt kien immexxi fuq naħa mill-Kanonku Alfons Caruana, politiku Mqabbi li fl-1895 kien elett fil-Kunsill tal-Gvern, u Pawlu Caruana, negozjant tal-bhejjem u attivist tal-Partit Riformista ta' Sigismondo Savona.

Parti mill-ġlieda kienet torbot mad-deċiżjoni ta' l-Onorevoli Alfons Caruana li jneħħi s-salib tal-ġebel li kien ifakkar l-aggregazzjoni tal-Fratellanza tal-Kunċizzjoni ma' Ruma, u li aktar tard iressaq l-istatwa tal-Kunċizzjoni minn posta sabiex joħloq pjazza bil-bankijiet u s-siġar. Grupp ta' Mqabbin immexxija minn Pawlu Caruana mexxew ġlieda ħarxa dwar dan. Fil-31 ta' Mejju 1897 il-Gvernatur irċieva petizzjoni ffirmata minn 167 Imqabbi b' talba sabiex l-istatwa tal-Kunċizzjoni (li skond il-petizzjoni kienet tħallset mill-Kappillan Giacomo Tortella) ma titneħħiex.[7]

Il-każ ġie riferut lis-Supretendent tax-Xogħlijiet Pubbliċi li wieġeb li s-salib tal-ġebel kien ġie mneħħi mill-Kanonku Alfons Caruana fi żmien is-Supretendent ta' qablu u li hu kien ser iċaqlaq l-istatwa minn posta sakemm l-Awtoritajiet tal-Knisja ma jsibux oġġezzjoni. Iżda l-pressjoni mill-Imqabbin kompliet b' petizzjoni oħra iffirmata minn 177 persuna u li ntbgħatet lill-Gvernatur Freemantle fit-2 ta' Lulju 1897.[8] Probabli li l-petizzjoni intbgħatet annessa ma' ittra tal-kappillan Kalċidonju Schembri sabiex ikollha aktar piż.

Il-petizzjoni kienet tgħid hekk:

His Excellency
Sir. A. J. Lyon Freemantle C.B.KCMG
General in Her Majesty's Army
Governor of Malta and its Dependencies,
And Commander-in-Chief over the Troops
Serving within the same ...
The Palace, Valletta

The Humble Petition of the inhabitants of Casal Micabiba, Malta

That there existed a stone statue representing Our Lady 'Madonna della Concezione' and a stone cross opposite the same. The locality denominated the rock "Mentna" between Casal Crendi and Micabiba, removed by Government authority.

That said statue and cross had existed in the locality referred to since the year 1775, and that the procurator from time to time representing the Confraternity of the aforementioned Statue and Cross, mantains and lights up the said Statue by means of pecuniary contribution to the same.

That the inhabitants of said village, per attached list are particularly devoted to the said Statue and Cross referred to, and, doth most humbly beg of Your Excellency in being pleased to sanction that same will be replaced in their original position and said inhabitants (petitioners) as in duty bound will pray.

Casal Micabiba
Malta, 2nd July 1897

c/o Parish Priest of Village

L-isforz ma servew għal xejn għaliex Alfons Caruana li kellhu poter amministrattiv kbir baqa' għaddej bil-pjanijiet tiegħu. Dan joħroġ ċar minn diskors politiku li Pawlu Caruana għamel lill-attivisti fit-Tuneżija f' Ottubru 1897. Hu qal hekk:

Tifħir speċjali għad li jien ninsab imbiegħed, irrid nagħti lil-partit tal-Poplu, lil komponenti il-Każin

tagħna ta' l-Imqabba li ma jegħejjux jaħdmu għal art twelidna; l-insolenza li irċieva il-poplu kollhu, u b' mod speċjali aħna l-Imqabbin u l-Qrendin għaliex rendewlna il-Mentna, minn lok ta' devozzjoni, fi pjazza, aħna għaliha għamilna dmirna kollu b' petizzjonijiet u ma irnexxilniex, iżda lil dak il-lupu governattiv ir-risposta u s-sodisfazzjoni natgħuilhu fl-elezzjoni, għaliex nispera li jispiċċaw għal kollox il-partiti, u r-raħal jerġgħa paċifiku bħal ma kien.[9]

Is-Seklu Għoxrin

Il-ferment li qajjmu l-kwistjonijiet fuq imsemmija irriżulta f' diviżjoni bejn il-partiti tal-festa u effettwa bil-kbir il-ħidma tal-Fratellanza tal-Kunċizzjoni u l-Fratellanzi l-oħra fil-lokal. Minkejja dan, is-sens qawwi ta' devozzjoni baqa' hemm. Għal bosta snin il-Fratellanzi kienu l-organizzaturi prinċipali tal-festi fl-Imqabba. Anke f' dak li hu armar ta' barra l-prokuraturi kienu responsabbli mill-kisba ta' permessi fi żmien meta l-każini kienu f' fażi ta' twaqqif. Insibu pereżempju lil Pawlu Xuereb, Prokuratur tal-Fratellanza ta' l-Immakulata Kunċizzjoni, jitlob permess lis-Supretendent tal-Pulizija sabiex jarma t-toroq għall-festa tal-Madonna tal-Ġilju tal-1909.[10] Applikazzjoni simili saret fl-24 ta' Lulju 1909 minn Dun Lawrenz Zammit għall-festa ta' Santa Marija.[11]

Festi speċjali fl-1954

Il-festi li saru fl-okkażjoni taċ-Ċentinarju tad-Domma ta' l-Immakulata Kunċizzjoni fl-1954 kienu tifkira xierqa ta' anniversarju mportanti. Fost il-konċessjonijiet mogħtija mill-Kurja kien hemm it-Transulazzjoni Solenni, Tliet Tridijiet kif ukoll it-Te Deum.[12]

Għall-istess festa l-Fratellanza tal-Kunċizzjoni żanżnet diversi opri għal ġewwa l-Knisja. Fost dawn ġiet inawgurata l-bradella l-ġdida xogħol Emmanuel Buhagiar minn Hal Tarxien. Ir-rikors lill-Kurja kien sar mill-Prokuratur tal-Fratellanza Dun Ġużepp Xuereb fl-1952.[13] Minbarra xi problemi li kien hemm dwar il-permess mill-Kurja għal din il-bradella, nqalgħu wkoll intoppi peress li s-Sur Buhagiar kien beda jnaqqas minn saħħtu. Ta' kuljum fi triqtu lejn is-Seminarju fejn Dun Ġużepp kien jgħallem il-matematika, hu kien jgħaddi bil-karozza tiegħu għand Buhagiar u jwasslu sal-maħżen fejn kien jaħdem il-bradella.

Fl-istess sena żżanżnu wkoll il-forċini ta' l-istess bradella, l-istellarju ta' l-istatwa, il-bankun, is-salib kif ukoll il-lanterni ta' l-istess Fratellanza. Għal din l-okkażjoni Dun Frans Camilleri kiteb poeżija lill-Madonna tal-Ġilju sabiex tixtered aktar id-devozzjoni lejn il-Madonna taħt dan it-titlu tant sabiħ. Il-poeżija kellha l-isem 'Lill-Madonna tal-Ġilju fil-festa taċ-Ċentinarju tad-Domma tal-Kunċizzjoni Immakulata fl-Imqabba fis-16 ta' Mejju 1954'. Din il-poeżija ngħatat il-kunsens mill-Knisja fl-24 ta' April 1954 minn Fr. Bernardus Mallia O.F.M. Cap.[14]

Fl-1955 il-Banda Lily ħadet sehem fil-festi Ċentinarji u Ċinkwantenarji li saru ġewwa Bormla. Mistieden speċjali għal dawn il-festi kien l-Emm. Tiegħu l-Kardinal Federiku Tedeschini.[15] Il-Banda Lily ħadet sehem permezz ta' Programm Mużikali nhar il-25 ta' Lulju 1955.[16] Fl-istess sena l-vara tal-Kunċizzjoni magħrufa fl-Imqabba bħala 'l-vara l-kbira' intramat fuq iz-zuntier tal-Knisja ta' Bormla, liema inizjattiva waslet fuq insistenza tas-Sur Salvu Magro, dak iż-żmien kuntrattur tad-dawl għall-festa tal-Madonna tal-Ġilju u illum wieħed mill-Presidenti Onorarji tas-Soċjetà Mużikali Madonna tal-Ġilju.

Konklużjoni

Mill-1954 sal-lum saru diversi attivitajiet u kien hemm diversi żviluppi. Mhux l-iskop ta' dan l-artiklu li nidħlu fuq dawn it-temi llum. Ħafna mill-attivitajiet ġew inklużi f'ħarġiet diversi ta' dan il-programm. Wieħed iżda ma jistax ma jurix tħassib għal kriżi li minnha għaddejjin il-Fratellanzi. Hi sfortuna li l-ftit li baqa' mhux qed isibu appoġġ. Hemm bżonn li wieħed jerġa' jagħti ħajja ġdida lil dawn in-nukleji. Hemm bżonn ta' statuti ġodda approvati mill-Awtoritajiet Ekkleżjastiċi. Jekk dan l-appoġġ mhux ser jingħata l-Fratellanzi ser imutu. Dan ikun ta' dannu għaliex l-enerġija li hi nvestitha fihom iddur fuq affarijiet oħra li probabli jkunu sekulari, u ta' anqas ġid spiritwali. J'Alla l-anniversarju ta' din is-sena jservi sabiex isir pjan għal riforma tal-Fratellanzi u strutturi ġodda li jkunu kompatibli maż-żminijiet tal-lum.

1 Informazzjoni mill-artiklu 'I Francescani al Gozo' f' *Melita Historica*, (1963), Vol. 3, no. 4.
2 Arkivju Arciveskovili ta' Malta (AAM), *Visti Pastorali*, 169-1700, ff. 497 v – 498 r.
3 Arkivju tal-Kattidral ta' l-Imdina (ACM), *Pastoralia* T. I, Vol. 180, fol. 208.
4 *Il-Fratellanza ta' l-Immakulata Kunċizzjoni - Privileġġi u Dokumenti*, (Malta, 1954), p. 12.
5 *Ibid.*, p. 15 '... *detta Congregazione, ed erigerla, supra firmam petram'*.
6 *Ibid.*, p. 16.
7 Arkivju Nazzjonali ta' Malta (NAM), CSG2/5980/1897.
8 Ibid., CSG2/6164/1897.
9 *Malta Tagħna*, 30 ta' Ottubru 1897, p. 3.
10 NAM, *PW 486*, Nru. 898.
11 Ibid., Nru. 1234.
12 *Programm tal-Festa tal-Madonna tal-Ġilju*, 1954.
13 AAM, *Suppliche 1952*, vol. iv., 625.
14 Poeżija ta' Dun Frans Camilleri ppublikata fl-1954.
15 *Tifkira tal-Festi Ċentinarji (1854-1954) u Ċinkwantenarji (1905-1955) li saru fil-belt Cospicua, Giov. Muscat 1955*, p. 38.
16 *Ibid.*, p. 32.